

Razvoj etničkog identiteta i socijalni utjecaji

Ižaković, Karla

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:634028>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**



FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)



Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Preddiplomski studij psihologije

Karla Ižaković

Razvoj etničkog identiteta i socijalni utjecaji

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Jasmina Tomašić Humer

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za psihologiju

Preddiplomski studij psihologije

Karla Ižaković

Razvoj etničkog identiteta i socijalni utjecaji

Završni rad

Područje društvenih znanosti, polje psihologija, grana socijalna psihologija

Mentor: doc. dr. sc. Jasmina Tomašić Humer

Osijek, 2021.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

20. 9. 2021.

KARLA IŽAKOVIĆ, 0122230457
ime i prezime studenta, JMBAG



Razvoj etničkog identiteta i socijalni utjecaji

SAŽETAK

Etnički identitet dio je socijalnog identiteta i ključan za zdrav razvoj ukupnog identiteta pojedinca. Istraživanja razvojne i socijalne psihologije u zadnjih 30 godina kao najznačajnije faktore razvoja etničkog identiteta ističu upravo socijalne utjecaje, posebice obitelj i vršnjake. Ukoliko obiteljsko okruženje prenosi pozitivne stavove prema vlastitoj etničkoj skupini te istu jasno definira, pojedincu će biti lakše definirati i svoju pripadnost toj grupi te time i vlastiti etnički identitet. Vršnjaci imaju najveći utjecaj u adolescenciji, posebice ukoliko su pripadnici različite etničke skupine od pojedinca i njegove obitelji. Razvoj etničkog identiteta usko je vezan i uz utjecaj škole budući da školsko okruženje služi kao izvor međuetničkih kontakata te može djelovati podržavajuće ili diskriminirajuće, ovisno o stavovima koje određena škola kao institucija zastupa. Podržavajuća okolina djeluje pozitivno na osjećaje pri istraživanju etničkog identiteta, a to je osobito važno za razvoj etničkog identiteta pripadnika manjina. Nerijetko se manjinske skupine suočavaju i s diskriminacijom, koja djeluje i kao pokretač istraživanja značenja vlastitog etničkog identiteta te čak može djelovati kao zaštitni faktor u kontekstu depresije. Bitno je usmjeriti se na socijalne utjecaje među multietničkim skupinama budući da primaju signale iz više različitih skupina i vrlo teško nalaze vlastito mjesto.

Ključne riječi: etnički identitet, razvoj identiteta, socijalni utjecaji, diskriminacija

Sadržaj

| | |
|--|-----------|
| 1. UVOD | 1 |
| 2. DEFINICIJA ETNIČKOG IDENTITETA | 1 |
| 2.1. ETNIČKI, RASNI I KULTURALNI IDENTITET | 1 |
| 3. RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA | 3 |
| 3.1. ETAPE RAZVOJA ETNIČKOG IDENTITETA..... | 3 |
| 3.2. PERSPEKTIVA SOCIJALNE PSIHOLOGIJE | 4 |
| 3.3. PERSPEKTIVA RAZVOJNE PSIHOLOGIJE | 5 |
| 3.4. EKOLOŠKI MODEL RAZVOJA ETNIČKOG IDENTITETA..... | 6 |
| 4. SOCIJALNI UTJECAJI | 7 |
| 4.1. UTJECAJ OBITELJSKOG OKRUŽENJA NA RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA | 7 |
| 4.2. UTJECAJ VRŠNJAKA NA RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA | 8 |
| 4.3. UTJECAJ ŠKOLE NA RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA | 9 |
| 4.4. DRUGI SOCIJALNI UTJECAJI..... | 10 |
| 5. RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA U REPUBLICI HRVATSKOJ | 12 |
| 6. ETNIČKI IDENTITET I DIKSRIMINACIJA | 13 |
| 7. ZAKLJUČAK | 16 |
| 8. LITERATURA | 16 |

1. UVOD

Unutar cjelokupne identitetske strukture, etnički identitet smatra se temeljnim aspektom koji pojedincu pruža osjećaj pripadnosti i predanosti određenoj etničkoj skupini (Phinney i Alipuria, 1996; prema Jourdan, 2006). Smatra se dijelom socijalnog identiteta i razlikuje ga se od rasnog i kulturalnog identiteta (Holcomb-McCoy, 2005). Stoga će se na početku ovog rada definirati etnički, rasni i kulturalni identitet.

Razvoj etničkog identiteta ključan je za potpuno ostvarenje osobe i doseg postignutog identiteta (Phinney, 1989). Razvojna i socijalna psihologija područja su koja se najviše bave upravo razvojem etničkog identiteta te identiteta općenito, stoga će u nastavku rada biti prikazano više teorijskih objašnjenja razvoja etničkog identiteta. Neki od autora čiji se modeli i teorije spominju su Phinney, Nesdale, Smith, Root itd. Budući da razvoj etničkog identiteta ovisi o etničkoj, tj. referentnoj skupini, u nastavku se objašnjava učinak socijalnih utjecaja na razvoj etničkog identiteta, s naglaskom na utjecaj obitelji, vršnjaka i škole. S obzirom da se najveće promjene značajne za razvoj identiteta zbivaju u adolescenciji, nije iznenađujuća povećana važnost društvene okoline za razvoj etničkog identiteta.

Proces istraživanja i upoznavanja vlastitog etniciteta često je popraćen intenzivnim osjećajima, a među manjinskim skupinama ti osjećaji često su negativni (Jourdan, 2006). To se događa ponajprije zbog raširene diskriminacije, posebice među vršnjacima. U ovom radu pruža se pregled utjecaja diskriminacije na razvoj etničkog identiteta i obrnuto, odnosno predstavljaju se i određeni zaštitni čimbenici koje susret s diskriminacijom pruža. Cilj ovog rada je ukratko prikazati nalaze dosadašnje literature o razvoju etničkog identiteta s naglaskom na socijalne utjecaje. Naposljetku će se pružiti kratki pregled istraživanja razvoja etničkog identiteta u Republici Hrvatskoj.

2. DEFINICIJA ETNIČKOG IDENTITETA

2.1. Etnički, rasni i kulturalni identitet

Etnički identitet definira se kao ukupnost stavova i osjećaja prema određenim fizičkim obilježjima, kulturi, stavovima i vrijednostima grupe (Smith, 1991). Koncipiran je kao temeljni aspekt identiteta, a riječ je o složenom, višedimenzionalnom konstrukturu koji se razlikuje među članovima same skupine (Cross, 1991; prema Holcomb-McCoy, 2005). Etnički identitet jedan je od oblika socijalnog identiteta (Malešević, 1994). Socijalni identitet definira se prema pripadnosti

određenoj rasi, etničkoj skupini, političkom opredijeljenju, zavičaju i zanimanju (Malešević, 1994).

Bernal i suradnici (1990; prema French i sur., 2006) definirali su etnički identitet kao znanje o vlastitoj etničkoj skupini i osjećaj pripadnosti toj skupini. Brenton i Pinard (1960; prema Smith, 1991) ističu kako pripadnost etničkoj skupini nije izbor, već se ostvaruje rođenjem. Etničkom skupinom smatramo skupinu ljudi koja dijeli zajednički identitet na temelju iste kulture, tradicije, religije, povijesti i podrijetla (Vukičević, 2015), odnosno etnička pripadnost definira se u demografskim terminima preko zajedničkog jezika, nacionalnog podrijetla i kulture, ali i društvenih konstrukata (Quintana, 2007). Upravo se pripadnost etničkoj skupini nalazi na vrhu hijerarhije oblika društvene identifikacije (Malešević, 1994). Ljudi općenito ističu važnost pripadnosti skupinama te prevlast društvenog nad individualnim identitetom (Malešević, 1994). Neki smatraju etnički identitet iracionalnom odanosti srodstvu, tradiciji ili religiji (Mc Kay, 1983; prema Malešević, 1994). Erikson (1950; prema Smith, 1991) ističe kako etnički identitet proizlazi i iz same srži svakog pojedinca i iz kulture njegove zajednice.

Često pri istraživanju etničkog identiteta dolazi do miješanja pojmova etničkog i rasnog identiteta (Smith, 1991). Iako postoje određena preklapanja, rasna i etnička pripadnost različiti su konstrukti. Interpretacije rase obično aludiraju na genetske ili biološke značajke koje razlikuju jednu skupinu od druge, dok se etnička pripadnost odnosi na manje vidljive indikatore članstva grupe, poput zajedničkog svjetonazora, jezika i skupa ponašanja (Holcomb-McCoy, 2005). Psihološki, odnosno kognitivni i emocionalni procesi u pozadini razvoja i etničkog i rasnog identiteta vrlo su slični (Quintana, 2007). Cokley (2007; prema Ponterotto i Park-Taylor, 2007) ističe kako nedosljedna uporaba i zamjena rasnog i etničkog identiteta sprječava istraživače u identificiranju psiholoških mehanizama koji razlikuju i grade etnički i rasni identitet. Što se tiče razvoja rasnog identiteta, nije potvrđena hijerarhijska struktura razvojnih faza (Ponterotto i Park-Taylor, 2007).

Kulturalni identitet isprepliće se s rasnim i etničkim identitetom (Navarrete i Jenkins, 2011). Definira se kao skup ponašanja, vjerovanja i normi vezanih uz referentnu etničku skupinu (Ferdman, 1990). Razlike u kulturnoj baštini pojedinca i suvremenoj kulturi mogu izazvati zbunjenost i dovesti do neprimjerenih ponašanja ukoliko se pojedinac nalazi u novom kulturalnom kontekstu (Navarrete i Jenkins, 2011). Navedeno se odnosi ponajviše na imigrante, koji se susreću sa sukobom obiteljske kulture iz zemlje porijekla i kulture zemlje u koju su doselili, stoga se određeni kulturalni simboli – poput hijaba – mogu smatrati neprimjernim prema standardima

kulture države u koju su doselili (kao najbolji primjer ističe se SAD; Navarrete i Jenkins, 2011). Za naš kontekst, relevantan je termin etnički identitet stoga ću se u nastavku testa referirati na etnički identitet.

3. RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA

Iako različite teorije prate razvoj etničkog identiteta kod djece od najranije dob (npr., Aboud, 1984; Nesdale, 2008) upravo je adolescencija vrijeme karakteristično za razvoj identiteta. Pojedinaac se suočava s izazovom razvijanja, ne samo etničkog, već različitih aspekata svog identiteta (u kontekstu rodnih uloga, politike, religije i podrijetla; Jamil i sur., 2009). Razdoblje od 10 do 14 godina starosti neki smatraju kritičnim periodom za razvoj etničkog identiteta (Corenblum, 2014; prema Brown, 2017). Razvoj vlastitog identiteta zahtijeva stvaranje slike o sebi koja je značajna unutar zajednice koje je pojedinac dio (Jamil i sur., 2009). Važan čimbenik u razvoju identiteta je proces samoidentifikacije, kojeg uvelike određuju upravo društvene interakcije. Identitet se razvija prepoznavanjem sličnosti ili razlika s drugima i taj proces traje do kraja života (Vukičević, 2015). Razvoj etničkog identiteta osnovna je ljudska potreba budući da pruža osjećaj pripadnosti i sigurnosti (Smith, 1989; prema Smith, 1991).

Teorije razvoja etničkog identiteta u suštini su spoj razvojne i socijalne psihologije (French i sur., 2006). Razvojna psihologija sve se više usmjerava na utjecaj rase, etničke pripadnosti i kulture na psihološke procese pojedinca (Quintana, 2007). Na primjer, kako pripadnost određenoj rasnoj ili etničkoj skupini utječe na razvoj rasizma ili odnos prema diskriminaciji (Ponterotto i Park-Taylor, 2007). Također, kako pripadnost referentnoj skupini utječe na psihološku dobrobit i razvoj ego identiteta (French i sur., 2006). Socijalni psiholozi ističu pismenu i usmenu predaju kao važan čimbenik za razvoj etničkog identiteta, kojima se ne prenosi samo povijest etnosa, već i osjećaj pripadnosti etničkoj skupini (Heršak, 2006).

3.1. Etape razvoja etničkog identiteta

Nesdale (2008) predlaže teoriju razvoja socijalnog identiteta u djetinjstvu koji se odvija u 4 faze. Prva faza se odvija do 3 godine starosti i odnosi se na neodvojivost rasnog i etničkog identiteta. Zatim slijedi faza etničke svjesnosti čiji glavni cilj jest etnička samoidentifikacija. Dijete postaje svjesno svoje etničke skupine i pripadnosti (Nesdale, 2008). U dobi do 5 godina djeca ulaze u treću fazu, odnosno fazu iskazivanja etničkih sklonosti te shvaćaju koja etnička skupina je više cijenjena u odnosu na druge. Djeca preferiraju biti članom više cijenjenih ili većinskih skupina te u tom slučaju iskazuju veće samopouzdanje (Nesdale, 2008). Zadnja faza odnosi se na razvoj

etničkih predrasuda i veže se (najčešće) uz početak školovanja. Glavna razlika u odnosu na prethodnu fazu jest pojava negativnih umjesto neutralnih osjećaja za druge etničke skupine, uz pozitivne osjećaje za vlastitu (Nesdale, 2008).

Phinney (1989) je izučavala razvoj etničkog identiteta u adolescenciji te predlaže tri faze razvoja: (a) neispitani etnički identitet, (b) istraživanje etničkog identiteta i (c) postignuti etnički identitet. U fazi neispitanog etničkog identiteta pojedinci ne preispituju pozitivne ili negativne stavove o svojoj etničkoj grupi. U fazi istraživanja pojedinci istražuju što stvarno znači biti članom određene skupine. U zadnjoj fazi u potpunosti razumiju što znači biti članom vlastite etničke skupine i razvijaju osobno značenje etničke pripadnosti. Međutim, pozitivno vrednovanje vlastite etničke skupine nije nužni dio zadnje faze, iako se s postignutim identitetom očekuje i pojava pozitivnog osjećaja pripadnosti, već je moguće i negativno ili indiferentno vrednovanje referentne skupine (Phinney, 1989).

Crossov model (1978; prema Phinney i Alipuria, 1987) razvoja etničkog identiteta pripadnika manjinskih grupa sastoji se od pet faza. Prva faza, prije susreta, odnosi se na postojanje nepropitivane slike o sebi, nametnute od strane roditelja i društva. Zatim, druga ili faza susreta, poistovjećuje se s Eriksonovom kriznom fazom, u kojoj pojedinac postaje podložan mijenjanju interpretacije vlastitog identiteta. Treća faza uranjanja-izranjanja odnosi se na oštro otuđenje od većinske skupine te povratak svojoj referentnoj etničkoj skupini. Predzadnja faza jest faza internalizacije, u kojoj pojedinac shvaća važnost svoje etničke skupine te razvija osjećaj samopouzdanja vezan uz istu. I zadnja faza, faza obavezivanja veže se uz osjećaj obveze prenošenja pozitivnih osjećaja u vezi vlastite etničke skupine na druge članove u njoj.

3.2. Perspektiva socijalne psihologije

Socijalni psiholozi fokusiraju se na identitet kao osjećaj pripadnosti grupi i identifikaciju s određenim društvenim skupinama. Tako se smatra kako pojedinci koji pripadaju većinskim skupinama u nekom društvu ne trebaju mijenjati niti unaprjeđivati svoj identitet, dok pojedinci koji pripadaju manjinskim skupinama moraju pregovarati o značenju i važnosti svog identiteta (French i sur., 2006). Tajfel i Turner (1986; prema French i sur., 2006) iznijeli su tri strategije pomoću kojih se pojedinci mogu nositi sa članstvom u obezvrijeđenoj skupini: (a) individualna mobilnost, koja se odnosi na fizičko ili psihičko napuštanje grupe; (b) društvena kreativnost, koja se odnosi na grupno redefiniranje značenje članstva u njoj; (c) socijalno natjecanje, koje se odnosi na grupnu borbu protiv sustava u kojem se nalazi.

Smithov model sugerira kako je razvoj etničkog identiteta cjeloživotni proces, koji započinje u djetinjstvu i nastavlja se tijekom najstarijih odraslih godina. Glavno načelo Smithovog modela jest utjecaj statusa većine, odnosno manjine. Većinskom skupinom smatra se ona brojnija, ali i moćnija (Smith, 1991). Razvoj etničkog identiteta proces je diferencijacije i integracije. Prelazi se iz stanja nesvjesnosti etničkih razlika u svijest o tim razlikama. Na primjer, rast svjesnosti o razlikama među različitim etničkim skupinama te svjesnost o razlikama između manjinskih i većinskih skupina. Zatim, dolazi do etničke samoidentifikacije, što se odnosi na osobno povećanje važnosti etničkog identiteta za pojedinca te prihvaćanje članstva u svojoj etničkoj skupini. Etnička samoidentifikacija na kraju dovodi do potpunog formiranja identiteta (Phinney i Rotheram, 1987; prema Smith, 1991).

Uz to, na proces razvoja etničkog identiteta utječu i kontakti s vršnjacima i okolinom općenito te situacije postavljanja granica (Barth, 1969; prema Smith, 1991). Granice se postavljaju evaluacijom drugih pojedinaca odnosno njihovog etničkog identiteta u odnosu na vlastiti i vlastitu referentnu skupinu. Unutar unutarnjih granica nalaze se članovi pojedinčeve etničke skupine, a unutar vanjskih granica članovi drugih etničkih skupina. Razvoj etničkog identiteta kontinuirani je postupak postavljanja granica, odlučivanja koji su pojedinci i koje skupine uključene u unutarnje i vanjske granice. Pozitivni ili negativni kontakti unutar i između etničkih skupina potiču pojedinca na kristaliziranje vlastitih granica, što je osnovni proces usmjeravanja razvoja nečijeg identiteta (Smith, 1991).

Također, neki gledaju na konflikte između etničkih skupina kao faze razvoja istog. Smith (1991) ističe četiri faze razvoja etničkog identiteta u kontekstu međugrupnog konflikta: (a) preokupacija sobom, (b) preokupacija etničkim sukobom i istaknutom vanjskom etničkom skupinom, (c) razrješenje sukoba i (d) integracija. Prva faza odnosi se na preokupaciju vlastitim etničkim identitetom pri interakciji s drugim etničkim skupinama van granica kao obrambeni mehanizam. Druga faza veže se uz preokupaciju sa vlastitom etničkom skupinom u sukobu, s naglaskom na osjećaj sigurnosti unutar vlastite zajednice. Treća faza odnosi se na želju za rješavanjem sukoba između vlastite i vanjske etničke skupine, a četvrta na integraciju tog iskustva u svoju zajednicu (Smith, 1991).

3.3. Perspektiva razvojne psihologije

Erikson je sugerirao da se identitet postiže postupkom traženja te tvrdio kako neuspjeh pojedinca u postizanju identiteta može dovesti do zbunjenosti i očaja (Holcomb-McCoy, 2005). James Marcia (1980; prema Holcomb-McCoy, 2005) je kasnije proučavao Eriksonov koncept

identiteta i posebno se usredotočio na razvoj identiteta adolescenata. U procjeni statusa ego identiteta adolescenata, Marcia je također upotrijebio dva kriterija, istraživanje i predanost. Istraživanje se odnosi na razdoblje aktivnog ispitivanja i angažmana u odabiru značajnih alternativa. Predanost se odnosi na prisutnost ili odsutnost odluka u određenoj ideologiji, ulozi ili zanimanju. Marcia je ponudio model za kategorizaciju adolescenata u jedan od četiri statusa ego-identiteta: (a) postignuti identitet, (b) moratorij, (c) isključeni identitet i (d) difuzija identiteta (Holcomb-McCoy, 2005).

Prvi status, postignuti identitet, karakterizira predanost koja je uslijedila nakon razdoblja ispitivanja i kritičkih analiza. Nakon razdoblja istraživanja, pojedinac je predan svom izboru ideologije. Moratorij karakterizira stanje istraživanja bez predanosti bilo kojoj ideologiji. Status isključenog identiteta opisuje se kao razdoblje u kojem adolescenti izražavaju predanost, a da nisu doživjeli nijedno razdoblje istraživanja. Njihova predanost obično odražava roditeljska uvjerenja te očekivanja i ne proizlazi iz vlastitog izbora ili istraživanja. Difuziju identiteta karakterizira odsustvo i istraživanja i predanosti. Kod adolescenata u ovom statusu nedostaje istinske brige oko identitetskih problema (Flum, 1994; prema Jourdan, 2006). Proces razvoja etničkog identiteta smatra se paralelnim s razvojem ego identiteta kroz sve etničke skupine.

About (1984) ističe kako je razvoj etničkog identiteta paralelan s razvojem konzistencije spolnih uloga. Oba konstrukta određena su rođenjem i ne mogu se mijenjati, ali su također i društveno definirani koncepti. Iako se smatra kako se siguran spolni identitet utvrđuje do sedme godine života, etnička konzistencija ne postiže se prije osme godine života. Također, utvrdila je kako se etnička stabilnost naglo razvija na prijelazu iz vrtičke u školsku dob, što se može objasniti većim izlaganjem različitim etničkim skupinama.

3.4. Ekološki model razvoja etničkog identiteta

Root je (1998; prema Jourdan, 2006) dizajnirala ekološki model prema kojem je razvoj etničkog identiteta dinamičan proces koji uključuje interakciju višestrukih utjecaja. Na makrorazini, Root je ispitivala utjecaj spola, socioekonomskog statusa i povijesti rasnih/etničkih odnosa. Na mikrorazini, istraživala je učinke naslijeđenih utjecaja (jezika, identiteta roditelja, rođenja, šire obitelji, kućnih vrijednosti, seksualne orijentacije, fenotipa), osobina (temperamenta, socijalnih vještina, talenata, vještina snalaženja) i socijalnih interakcija sa zajednicom (dom, škola, posao, prijatelji, ljudi izvan zajednice) u procesu razvoja etničkog identiteta. Root je (prema Jourdan, 2006) otkrila kako je disfunkcija u obitelji imala negativan utjecaj na proces razvoja etničkog identiteta, dok su pozitivni stavovi unutar obitelji prema vlastitoj etničkoj pripadnosti i

kulturi pozitivno utjecali na formiranje sigurnog identiteta. Nisu zabilježene spolne razlike u razvoju etničkog identiteta (French i sur., 2006).

4. SOCIJALNI UTJECAJI

Okruženje u kojemu pojedinac odrasta uvelike utječe na razvoj etničkog identiteta, uz vlastitu percepciju statusa u društvu (Torres, 2003). U adolescenciji, socijalni kontekst u kojem pojedinac sazrijeva dobiva na puno većoj značajnosti u odnosu na kognitivno sazrijevanje (Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012). Ljudi osjećaju, razmišljaju i percipiraju stvari sa stajališta skupina u kojima sudjeluju ili teže sudjelovanju (Smith, 1991). Neki od najjačih utjecaja skupina su upravo utjecaji obitelji i vršnjaka, a definirajući je čimbenik pripadnost većinskoj odnosno manjinskoj etničkoj skupini (Smith, 1991). Djeca manjinskih etničkih skupina suočavaju se s pitanjem etničke pripadnosti ranije od djece većinskih skupina (Smith, 1991). Većinski i manjinski status utječe na razvoj etničkog identiteta budući da kod djece manjinskih skupina taj razvoj najčešće počinje s osjećajem odbacivanja od većinske skupine (Smith, 1991).

4.1. Utjecaj obiteljskog okruženja na razvoj etničkog identiteta

Jedna od najočitijih dimenzija manifestiranja etničkog identiteta jest korištenje istog jezika kao i roditelji. Mnogi adolescenti svoj etnički identitet vežu uz obiteljske priče i običaje (Torres, 2003). Socijalna podrška obitelji služi kao mehanizam kojim se razvija etnički identitet te dovodi do više razine samopouzdanja (Blash i Unger, 1995; Carlson i sur., 2000; prema Holcomb-McCoy, 2005). Root (1998; prema Jourdan, 2006) objašnjava kako je obiteljsko okruženje presudno u pomaganju pojedincu da nauči cijeniti i razumijeti svoju etničku baštinu.

Istraživanja o djetinjstvu sugeriraju da rasni stavovi roditelja i roditeljska socijalizacija utječu na formiranje dječjih stavova prema rasi budući da se djeca oslanjaju na fizičke attribute pri opisivanju odraslih, pa na taj način shvaćaju i etnicitet (Bernal, Knight, Garza, Ocampo i Cota, 1990; Branch i Newcombe, 1986; Spencer, 1982; prema Quintana i sur., 1999). Dječja perspektiva ili vještine preuzimanja uloga primijenjene na etničkoj domeni značajno su povezane s njihovim etničkim identitetom i stavovima (Aboud i Doyle, 1995; Black-Gutman i Hickson, 1996; Quintana, 1998; prema Quintana i sur., 1999). Različita istraživanja utvrdila su da etnička i rasna socijalizacija roditelja imaju važnu ulogu u formiranju etničkog identiteta kod adolescenata (Brega i Coleman, 1999; Hughes i sur., 2006; prema Rivas-Drake i sur., 2009). Supple i suradnici (2006; prema Rivas-Drake i sur., 2009) otkrili su da je obiteljska etnička socijalizacija povezana s etničkim istraživanjem među latinoamerikancima. Na području Republike Hrvatske potvrđen je

roditeljski utjecaj na razvoj etničkog identiteta djeca i adolescenata (Pehar i sur., 2020). Roditeljski utjecaj na shvaćanje vlastitog etničkog identiteta izraženiji je među manjinskim nego većinskim skupinama (Pehar i sur., 2020). Slično tome, pronađeni su identični strukturni modeli za posredničku ulogu etničkog identiteta i samopoštovanja u odnosu etničko-rasne socijalizacije i psihološke dobrobiti među adolescentima miješane rase (Hughes i sur., 2009; prema Rivas-Drake i sur., 2009). Dvije studije koje su ispitivale socijalizaciju roditelja samo neizravno (prisjećanje sudionika na to kako su ih roditelji socijalizirali) pronašle su značajne veze između varijabli socijalizacije i etničkog ili rasnog identiteta za afroameričko stanovništvo (Demo i Hughes, 1990; Stevenson, 1995; prema Quintana i sur., 1999). Suprotno tome, dvije druge studije koje su izravno anketirale roditelje o njihovoj praksi socijalizacije nisu utvrdile značajnu povezanost (Marshall, 1995; Phineny i Chavira, 1995; prema Quintana i sur., 1999).

U mnogim kvalitativnim istraživanjima, adolescenti izvještavaju kako njihova percepcija vlastitih roditelja i onoga što govore utječe na promjenu viđenja određenih etničkih skupina, pa i sebe kao člana te skupine (Jourdan, 2006). Neki su izjavili kako su roditelji ti koji su ih naučili rasizmu (npr. „Svi Kinezi su zli, a svi Afroamerikanci su dobri.“). Neki pripadnici miješane rase izvijestili su o etničkim sukobima unutar obitelji te kako ne znaju koji dio sebe prihvatiti, odnosno s kojom etničkom skupinom se trebaju i mogu identificirati (Jourdan, 2006). Ostali su izvijestili i kako negativna percepcija od strane roditelja prema određenoj etničkoj skupini utječe na njihov izbor romantičnih partnera (Jourdan, 2006). Također, adolescenti iskazuju kako su razvili prijateljske odnose s roditeljima kada su počeli istraživati vlastiti etnički identitet i pripadnost etničkoj skupini (Torres i Baxter Magolda, 2004).

4.2. Utjecaj vršnjaka na razvoj etničkog identiteta

Demografska raznolikost srednjoškolskog okruženja (u odnosu na osnovnoškolsko) često igra veliku ulogu u istraživanju vlastitog etničkog identiteta (French i sur., 2006). Vršnjaci mogu služiti kao kontrastna socijalna sredina u odnosu na obitelj, ukoliko se razlikuju prema etničkoj pripadnosti ili prema etničkim stavovima (Ontai-Grzebik i Raffaelli, 2004). Pozitivne vršnjačke norme u vidu međugrupnih kontakata povezane su s više prosocijalnog ponašanja izvan grupe (Pehar i sur., 2020). Tatum (1997; prema French i sur., 2006) sugerira kako je period srednje škole vrijeme segregacije prema nacionalnoj pripadnosti.

Napuštanjem sigurnosti obitelji i susjedstva, etnička pripadnost postaje istaknutija i potiče se proces istraživanja (French i sur., 2006). Negativne interakcije s pripadnicima drugih etničkih skupina vjerojatnije će potaknuti istraživanje značenja pripadnosti vlastitoj skupini (French i sur.,

2006). Kada govorimo o multietničkom kontekstima, adolescenti u homogenim školama nemaju priliku odabrati samosegregaciju te njihov kontekst ne potiče rasnu istaknutost (French i sur., 2006). Odnosi i komunikacija učenika u multietničkim školama stvaraju hijerhijski sustav etničkih skupina. Učenici sami postavljaju standarde za kvalitetu glazbe koju vršnjaci slušaju, odjeću koja se nosi i podrijetlo koje je „ispravno“ ili „bolje“ (Way i sur., 2008). Tako su na pitanja o tome „Tko su?“ i „Tko žele biti?“ oni iz većinskih etničkih skupina odgovarali ponoseći se svojom referentnom skupinom, dok su svi ostali izvještavali o tome što nisu i tko ne žele biti - pripadnici svoje referentne skupine (Way i sur., 2008). Također, počeli su razvijati predrasude prema vlastitoj referentnoj skupini.

4.3. Utjecaj škole na razvoj etničkog identiteta

Školsko okruženje predstavlja važan socijalni utjecaj za razvoj etničkog identiteta (Brown, 2017) jer je (često) primarni izvor međuetničkog kontakta za djecu te predstavlja okruženje u kojem adolescenti provode najviše vremena. Učenici ističu ili pripadnost školi ili pripadnost vlastitoj etničkoj skupini kao najvažnije odrednice vlastitog identiteta (Gummadam i sur., 2016). Školsko okruženje može djelovati pozitivno na pripadnike manjinske skupine budući da pripadnost određenoj školi ili obrazovnom sustavu označuje pripadnost većoj skupini, skupini učenika (Gummadam i sur., 2016). Osjećaj pripadnosti školi negativno je povezan s depresivnim simptomima, a pozitivno s percipiranom vrijednošću, koja je usko povezana s ostvarenim etničkim identitetom (Gummadam i sur., 2016). Međutim, u slučajevima gdje ne postoji osjećaj pripadnosti školskom okruženju, osjećaj etničke pripadnosti bio najizraženiji (Gummadam i sur., 2016).

Prema Helmsu (1994; prema Holcomb-McCoy, 2005), svi s kojima dijete dolazi u kontakt u školskom okruženju (uključujući učitelje, vršnjake, pomoćno osoblje) također su u nekoj fazi razvoja identiteta što utječe i na dijete. Helms vjeruje da postoje tri potencijalne vrste interakcije koje se mogu pojaviti u školskom okruženju na temelju rasnog i etničkog identiteta uključenih pojedinaca. Prvi tip, paralelni odnos, onaj je u kojem su odgojitelj i učenik u interakciji u istoj fazi razvoja identiteta te budući da obje strane dijele iste rasne stavove, malo je vjerojatno da odgajatelj može pomoći učeniku da se dalje razvija. Regresivni odnos je onaj u kojem je odgojitelj slabije razvijen u odnosu na razvoj rasnog i etničkog identiteta od učenika, gdje budući da je odgojitelju manje ugodno suočavanje s rasnim ili etničkim pitanjima od učenika, odgojitelj pokušava promijeniti učenikovo razmišljanje i ponašanje. Posljednja vrsta interakcije je progresivan odnos. Ova vrsta odnosa je najkorisnija jer je odgajateljeva faza razvoja identiteta naprednija od učenikove i, prema tome, odgajatelj može prepoznati sumnje u vezi etničkog identiteta učenika.

Odgajatelj također može ponuditi iskustva i kreativno modeliranje uloga koji će mu pomoći da razmotri alternativne načine identificiranja (Holcomb-McCoy, 2005).

U školskom okruženju često dolazi i do uspoređivanja s drugima te raste mogućnost iskustva diskriminacije na temelju etničke pripadnosti (Brown, 2017). To je posebice karakteristično za imigrantsku djecu (Brown, 2017), te ona često imaju problem s etničkom identifikacijom, odnosno često mijenjaju neke simbole etničke identifikacije, poput odjeće koju nose ili govore drugim (većinskim) jezikom, kako bi se lakše uklopili u školske norme (Brown, 2017). Vrijednosti koje škola zastupa također mogu utjecati na to kako imigranti vide svoje etničke skupine. Na primjer, ukoliko je škola multikulturalno orijentirana te ima nultu toleranciju na diskriminaciju, veća je vjerojatnost da će učenici biti slobodniji i sigurniji u svojim etničkim identitetima (Brown i Chu, 2012). Također, potvrđeno je kako usmjerenost škole na etničku osjetljivost, kao i vrednovanje raznolikosti od strane nastavnika, mogu djelovati pozitivno na učenička postignuća i poboljšati akademski angažman učenika manjinskih skupina (Bryan i Atwater, 2002; Richards, Brown, Forde, 2007; prema Brown i Chu, 2012). Pozitivne školske norme u pogledu međugrupnih kontakata, kao i niža razina sukoba zasnovanih na etničkoj pripadnosti, povezane su s više prosocijalnog ponašanja izvan grupe (Pehar i sur., 2020). Nadalje, nalazi ukazuju na umjereni učinak statusa grupe, pri čemu se učinak kvalitete odnosa i povezanosti u školi opaža samo kod učenika većinske skupine (Pehar i sur., 2020).

S druge strane, škola također može biti izvor diskriminacije i kočiti etničko izražavanje svojih učenika. Mnogi učitelji pretpostavljaju kako su nejednakosti neizbježne, zanemaruju etničke i kulturalne razlike te se protive poučavanju u multikulturalnom okviru (Bryan i Atwater, 2002; prema Brown i Chu, 2012). Neki afroamerički adolescenti iskazuju kako povezuju akademski uspjeh s bijelom rasom što ga čini odbojnim i uzrokuje slabiji školski uspjeh (Holcomb-McCoy, 2005). Osim toga, postoji opasnost od internalizacije negativnih stavova škole i osoblja te manifestiranje predrasuda prema vlastitoj etničkoj skupini (Brown i Chu, 2012). Dakle, školski kontekst (tj. etnički sastav škola, školsko vrednovanje multikulturalizma te stavovi učitelja o različitosti) može izravno utjecati na iskustva imigrantske i manjinske djece.

4.4. Drugi socijalni utjecaji

Istraživanja često ističu važnost šireg socijalnog konteksta za razvoj djece i adolescenata te sve češće usmjeravaju na važnost širih društvenih konteksta, koje ne čine isključivo obitelj ili vršnjaci (Steinberg, 1999; prema Chen i sur., 2003). Također, etnička identifikacija ne može se analizirati odvojeno od političkog konteksta i povijesnih okolnosti (Sekulić, 2003) te je iz tog razloga

zanimljivo istraživati etnički identitet u različitim društveno povijesnim kontekstima, odnosno, društvima. Primjeri rezultata istraživanjima u različitim društvima ukazuju na važnost šireg konteksta. Npr. malteški nacionalni identitet pod velikim je izazovima protoka raznih kultura posredstvom turizma, te se najčešće identificiraju samo europskim ili europsko-malteskim identitetom, a svoj malteški identitet vežu uz religiju i politiku zemlje (Abela, 2006). U Makedoniji postoji problem negiranog identiteta ponajviše od strane Grčke, s time da je makedonski narod bio i dio Jugoslavije, što je dodatno utjecalo na slabiji razvoj i podršku makedonskom identitetu (Gounaris, 1993).

Posebno zanimljiv je slučaj Albanije, čiji narod je zadnji na Balkanu razvio osjećaj nacionalizma (Babuna, 2000). Ujedinjavanje u jedan etnicitet bilo je iznimno teško budući da su prevladavale tri religije, a početkom dvadesetog stoljeća zabranjeno je korištenje albanskog jezika te je promijenjen naziv države (Babuna, 2000). U drugoj polovici prošlog stoljeća albanski jezik i etnicitet priznati su i počinju se otvarati škole sa nastavom na albanskom jeziku u Albaniji i susjednim zemljama (Babuna, 2000). Problemi sa jezikom i religijom na području Kosova počivali su na etničkim sukobom sa Srbijom i Albanijom, a do validacije kosovskog identiteta dolazi tek krajem prošlog stoljeća (Babuna, 2000). Adolescenti i mladi nisu mogli slobodno istraživati identitetska pitanja, osim onih koja su strogo povezana s komunističkom propagandom (Vehbiu, 2007; prema Dimitrova i sur., 2018). Danas tranzicija u demokratsko društvo nudi jedinstvenu priliku za redefiniranje nacionalnog, etničkog i višestrukog socijalnog identiteta albanske mladeži (Dimitrova i sur., 2018).

Osim istraživanja koja su se usredotočila na društveno definirani socijalni kontekst, drugi pristup proučavanju razvoja u adolescenciji jest usmjeravanje se na subjektivno definirani socijalni kontekst (Chen i sur., 2003). Koristeći ovaj pristup, utvrđeno je da mnogi adolescenti u svom životu imaju odraslu osobu koja nije roditelj, a ima ulogu iznimno važne osobe. Takve iznimno važne osobe – koje utječu na adolescenta i služe kao izvor podrške - dolaze iz mnogih različitih društveno definiranih konteksta, poput članova šire obitelji, učitelja, poslodavaca, predstavnika udruga, trenera ili starijih prijatelja. Naziva ih se „prirodnim mentorima“ (Rhodes, Ebert i Fischer, 1992; prema Chen i sur., 2003) ili „značajnim drugima“ (Blyth, Hill i Thiel, 1982; prema Chen i sur., 2003). Djeca i adolescenti s proširenim društvenim mrežama iskazivati će više pozitivnih razvojnih ishoda nego oni bez proširene društvene mreže. Međukulturalne varijacije u ulogama i utjecajima značajnih odraslih osoba u životu adolescenata mogu biti značajne zbog važnosti kulture u oblikovanju društvenog konteksta (Bronfenbrenner, 1979; prema Chen i sur., 2003).

Renn (2003; prema Guardia i Evans, 2008) je u svom studiju opisala sljedeće egzosisteme koji su mogli utjecati na identitet studenata: akademski smjer, dodijeljena novčana pomoć i prihod roditelja. Poruke koje učenik prima o tome što znači biti pravim pripadnikom svoje etničke skupine u jednom mikrosistemu (npr. prijatelji i vršnjaci) mogu biti podržane ili osporavane porukama iz drugog mikrosustava (npr. obitelj; Guardia i Evans, 2008).

5. RAZVOJ ETNIČKOG IDENTITETA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Hrvatski etnički identitet u svojem suvremenom opsegu i u svom sadržaju rezultat je modernizacijskih procesa 19. stoljeća. Pripadnost hrvatskoj naciji temeljila se na “zajedništvu podrijetla” i „zakonu krvi“ (Sekulić, 2003). Stvaranje hrvatske države u uvjetima rata i agresije proizvelo je jak obrambeni nacionalizam i snažnu identifikaciju. Međutim, nacionalistički projekt proizveo je i unutarnje i vanjske sukobe koji su imali velik utjecaj na definiranje i razvoj identiteta (Sekulić, 2003). Nakon prve faze etničkog preporoda vezanog za pad komunizma, identifikacija Hrvata usmjerava se prema europskom okruženju (Sekulić, 2003).

Što se tiče drugih etniciteta u Republici Hrvatskoj, u Hrvatskoj postoje 22 nacionalne manjine. Pojam etničkog identiteta kod nacionalnih manjina odnosi se na privrženost narodu porijekla (Čorkalo Biruski i sur., 2020). Ipak, kada govorimo o istraživanju etničkog identiteta, najčešće istraživači u našem kontekstu istražuju srpski etnički identitet (Škiljan, 2013) budući da je srpska manjina najbrojnija nacionalna manjina u Hrvatskoj. Nadalje, nakon raspada Jugoslavije, u Hrvatskoj pripadnici srpske manjine prolaze kroz ambivalentan razvoj. S jedne strane, dolazi do retradicionalizacije i “povratka identitetu” nakon što je u Jugoslaviji on bio zanemaren (Škiljan, 2013). S druge strane, zbog rata u 1990-ima, srpska je zajednica u Hrvatskoj značajno smanjena, a pojavili su se i strahovi te pojačan trend asimilacije (Škiljan, 2013).

Za nacionalne manjine u Hrvatskoj presudno je integriranje u sve segmente društva, ali i potreba očuvanja kulture, tradicije i stila života. Budući da pripadnici srpske, talijanske i mađarske manjine imaju mogućnost školovanja na vlastitom jeziku i pismu u Republici Hrvatskoj to školu čini važnim faktorom razvoja manjinskog etničkog identiteta (Čorkalo Biruski i sur., 2020). Istraživanja su pokazala da sociodemografske varijable nisu relevantan prediktor integracijskih stavova, uz dvije iznimke: spol je bio značajan prediktor stava prema socijalnoj integraciji kod većine, s time da su djevojke iskazivale pozitivnije stavove (Čorkalo Biruski i Ajduković, 2012). U pogledu stava prema socijalnoj integraciji, stariji ispitanici iskazuju pozitivniji stav. Pozitivnije stavove prema intergraciji imaju osobe slabije izraženog etničkog identiteta i slabije izražene unutargrupne pristranosti (Čorkalo Biruski i Ajduković, 2012). Djeca koja ostvaruju prisnije

kontakte s vanjskom etničkom skupinom i koja su manje sklona diskriminaciji imaju i pozitivnije stavove prema školskoj i izvanškolskoj međuetničkoj integraciji. Pri tome, kako to pokazuju istraživanja i u europskom kontekstu, ključnu ulogu ima kvaliteta, a ne samo učestalost kontakta (Binder i sur., 2009.; Vervoort i sur., 2011; prema Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012).

Istraživanje Tomašić Humer i suradnica (rad u objavi) ukazuje na visoke razine identifikacije na uzorku manjinskih skupina u Hrvatskoj (hrvatsko-češki, hrvatsko-mađarski, hrvatsko-srpski i hrvatsko-talijanski kontekst). Također, suprotno nekim istraživanjima (Altschul i sur., 2006, Dimitrova i sur., 2013, French, i sur., 2006, Phinney, 1989, prema Tomašić Humer i sur., rad u objavi) mlađi sudionici, odnosno osnovnoškolci, iskazivali su izraženiji etnički identitet u odnosu na srednjoškolce. Autorice te rezultate objašnjavaju decentralizacijom važnosti etničkog identiteta s porastom dobi. Najmanje izražen etnički identitet zabilježen je u hrvatsko-talijanskom kontekstu što je smisleno budući da se Istrijani ponose svojom multikulturalnošću te identificiraju prije kao Istrijani nego bilo kojim drugim etničkim identitetom (Tomašić Humer i sur., rad u objavi). U hrvatsko-mađarskom, hrvatsko-srpskom i hrvatsko-češkom kontekstu visoko je izražen etnički identitet i većine i manjine (Tomašić Humer i sur., rad u objavi). Najviše razine etničke pristranosti zabilježene su u hrvatsko-srpskom i hrvatsko-mađarskom kontekstu, što se može objasniti prošlim stvarnim sukobom ili simboličkom prijetnjom (Tomašić Humer i sur., rad u objavi). Zanimljivo kod ovog istraživanja jest to što učenici nisu imali prijelaz iz etnički homogene u heterogenije sredine budući da im je osigurana nastava na vlastitom jeziku i pismu. U Hrvatskoj nije još ispitivan etnički identitet pripadnika manjinske skupine integriranog u većinsku (Tomašić Humer i sur., rad u objavi). Također, istraživanja nisu provedena na imigrantskim skupinama, već na narodima koji su već stoljećima na ovim prostorima (Tomašić Humer i sur., rad u objavi).

6. ETNIČKI IDENTITET I DISKRIMINACIJA

Sve je veći broj istraživanja koja se bave proučavanjem iskustva diskriminacije među adolescentima i posljedica iste na njihovo mentalno zdravlje. Ova istraživanja otkrivaju da značajan broj mladih iz etničkih manjina doživljava diskriminaciju i da su ta iskustva povezana s nizom negativnih ishoda, uključujući depresiju i nisko samopoštovanje (Greene i sur. 2006; Gibbons i sur. 2007; Rosenbloom i Way 2004; Simons i sur. 2003; prema Rivas-Drake i sur., 2008). Na primjer, u istraživanju među azijskoameričkim studentima različitih nacionalnosti 98% sudionika prijavilo je barem jednu rasnu mikroagresiju u proteklih godinu dana od istraživanja, a 99% je svjedočilo rasističkom događaju usmjerenom prema drugome unutar 5 godina prije istraživanja (Alvarez i sur. 2006; prema Rivas-Drake i sur., 2008). U drugim istraživanjima, preko

80% mladih istočnoazijskog podrijetla izvijestilo je da ih se proziva na temelju etničke pripadnosti, a gotovo 50% osjećalo se socijalno isključenima ili ugroženima zbog svoje rase ili etničke pripadnosti (Fisher i sur., 2000; prema Rivas-Drake i sur., 2008). Odrasli su jedan od važnih izvora diskriminacije (Fisher, Wallace i Fenton, 2000; Romero i Roberts, 1998, 2003; Sellers i sur., 2006; Szalacha i sur., 2003; Wong i sur., 2003; prema Rivas-Drake i sur., 2009), a visok broj mladih prijavljuje iskustva diskriminacije od strane odraslih u školskom i obrazovnom okruženju (Fisher i sur., 2000.; Greene i sur., 2006.; Rosenbloom i Way, 2004; prema Rivas-Drake i sur., 2009). Na primjer, Fisher i sur. (2000; prema Rivas-Drake i sur., 2009) otkrili su da je 46% mladih Afroamerikanaca i 50% mladih Španjolaca izvijestilo da im je dodijeljena niža ocjena nego što su zaslužili zbog njihove rasne ili etničke pripadnosti.

Diskriminacija na temelju pripadnosti etničkim skupinama također se javlja među vršnjacima (Rivas-Drake i sur., 2008). Pubertetsko razdoblje posebno je obilježeno željom za odobrenjem vršnjaka, što može pojačati učinak predrasuda i negativnih komentara vršnjaka na samopoštovanje. Etnička i rasna diskriminacija vršnjaka očituje se na više načina, uključujući namjernu ili otvorenu socijalnu isključenost, zadirkivanje, fizičko nasilje i nepravedan tretman zasnovan na pripadnosti etničkim skupinama (Brown i Bigler, 2005.; Chavous i sur., 2008.; Greene i sur., 2006.; Qin i sur., 2008.; Rosenbloom i Way, 2004.; Verkuyten & Steenhuis, 2005.; Wong i sur., 2003; prema Rivas-Drake i sur., 2009). Etničke i rasne hijerarhije koje se pojavljuju u sociometrijskim istraživanjima u školstvu u kojima etničke manjine imaju tendenciju imati niži status i pripisuju im se nepovoljnija obilježja od strane vršnjaka, također sugeriraju da implicitni negativni grupni stereotipi djeluju unutar istih dobnih skupina. Kao i kod diskriminacije odraslih, odbijanje i uznemiravanje vršnjaka na temelju pripadnosti etničkim skupinama mogu biti povezani s negativnim uvjerenjima o etničkom identitetu (Romero i Roberts, 2003; Wong i sur., 2003; Rivas-Drake i sur., 2009). Također, u etnički raznovrsnijim školskim okruženjima zabilježena je veća učestalost diskriminiranja (French i sur., 2006).

Predrasude i diskriminacija značajni su čimbenici koje treba uzeti u obzir u normativnom razvoju mladih etničkih manjina (Eccles, Wong i Peck, 2006; García Coll i sur., 1996; prema Romero i sur., 2014). Već u dobi od 10 godina djeca opažaju diskriminaciju i predrasude prema svojoj etničkoj skupini (Spears Brown i Bigler, 2005; prema Romero i sur., 2014). Do adolescencije, diskriminacija i predrasude nisu samo česti, već i stresni. Nadalje, stres zbog predrasuda i diskriminacije povezan je s nižim samopoštovanjem, depresivnim simptomima i rizičnim ponašanjem tijekom adolescencije (Romero i sur., 2014). Postoje dokazi da etnički identitet može ublažiti negativni utjecaj diskriminacije; međutim, neke studije sugeriraju da etnički

identitet može povećati ranjivost na diskriminaciju (García Coll i sur., 1996. ; Greene, Way, i Pahl, 2006.; prema Romero i sur., 2014). Nalazi ipak ukazuju na to da etnička afirmacija ima zaštitni učinak na simptome depresije i zaštitni učinak na samopoštovanje. Štoviše, utvrđen je zaštitni pojačavajući učinak na samopoštovanje, gdje su mladi s pozitivnijom afirmacijom izvijestili o većem samopoštovanju uz više razine diskriminacijskog stresa u usporedbi s mladima s niskom etničkom afirmacijom čije je samopoštovanje bilo znatno niže uz visoke razine stresa zbog diskriminacije (Luthar i sur., 2000; prema Romero i sur., 2014). Socijalni kontakt nužan je u borbi protiv predrasuda, a veza između tih kontakata i predrasuda snažnija je kod većine u odnosu na manjinske skupine (Tropp i Pettigrew, 2005; Čorkalo Biruški i Ajduković, 2012). Uz to, moguće je da sistemski rasizam u školama postane jači ukoliko su učeničke organizacije i zborovi raznovrsniji prema etnicitetu (Quintana, 2007). Diskriminacija skupine često se označava kao rasizam. Povijesno gledano, takozvani staromodni rasizam očito je bio rasne naravi, s obzirom na to da je uključivao kategoričko odbijanje skupine ljudi na temelju rasnog statusa, međutim, pojavljuje se takozvani moderni rasizam s etničkim ili kulturalnim, a ne rasnim fokusom (Quintana, 2007).

Istraživanjem koje je provela Potelj (2009) na zagrebačkim i vukovarskim učenicima osnovne i srednje škole zabilježena je veća sklonost etničkoj diskriminaciji kod vukovarskih učenika u odnosu na zagrebačke, s time da je najizraženija kod vukovarskih učenika u 2. razredu srednje škole, a kod zagrebačkih s dobi opada. Također, dječaci su iskazali veće sklonosti etničkoj diskriminaciji te su spolne razlike izraženije kod vukovarskih učenika (Potelj, 2009). Uz to, zagrebački učenici spremniji su ostvarivati relativno bliske odnose (poput prijateljstva i druženja izvan vlastitog doma) s pripadnicima drugih etničkih skupina koje žive u Hrvatskoj u odnosu na vukovarske učenike, koji su spremni ostvarivati samo susjedske odnose. Nijedna skupina učenika nije spremna ostvarivati romantične veze s pripadnicima drugih etničkih skupina (Potelj, 2009). Što se tiče socijalne distance, koja je korištena kao mjera tolerancije, zagrebački učenici iskazali su najveću distancu prema Romima, a najnižu prema Mađarima, kao i vukovarski učenici. Razlika je u distanci prema Albancima, koja je veća kod zagrebačkih učenika, i prema Srbima, koja je veća kod vukovarskih učenika (Potelj, 2009). Najveća distanca prema Romima nije iznenađujuća, budući da se romska djeca teže integriraju u škole zbog nepoznavanja hrvatskog jezika (Babić, 2004). Stigmatizacija prema Romima u školi je najviše izražena korištenjem pogrdnog naziva „Ciganin“ (Babić, 2004). Najviša razlika između vukovarskih i zagrebačkih učenika zabilježena je u 2. razredu srednje škole (Potelj, 2009). Važno je napomenuti kako je socijalna distanca puno izraženija kod vukovarskih nego zagrebačkih učenika, bez obzira na poredak. Isti poredak utvrdile

su i Čorkalo Biruški i Kamenov (2003; prema Potelj, 2009). Zagrebački učenici imaju manje bliskih kontakata sa pripadnicima srpske manjine, ali pozitivnije stavove prema istoj od vukovarskih učenika. Sklonost većoj etničkoj diskriminaciji među vukovarskim učenicima u odnosu na zagrebačke objašnjava se različitim ratnim iskustvom i organizacijom suživota dvaju naroda (Potelj, 2009).

7. ZAKLJUČAK

Etnički identitet dio je socijalnog identiteta i njegov razvoj smatra se paralelnim s razvojem ego identiteta te kako su mu najčešći okidač socijalni čimbenici. Dakle, obitelj je primarni društveni kontekst u kojem mladi dobivaju implicitne, eksplicitne, namjerne i nenamjerne poruke o etničkoj pripadnosti. Osim obitelji, značajniji utjecaj u adolescenciji na razvoj etničkog identiteta imaju vršnjaci, posebno jer je u tom periodu razvoj identiteta najturbulentniji. Utjecaj škole također je značajan budući da je izvor međuetničkih kontakata te može djelovati podržavajuće ili diskriminirajuće, ovisno o stavovima koje određena škola kao institucija zastupa. Također, škola je mjesto u kojem pripadnici različitih etničkih grupa imaju mogućnost kontakta s pripadnicima drugih grupa.

Pitanje etničkog identiteta i njegovog razvoja ostaje iznimno složeno i prožima područja razvojne, socijalne, obrazovne i savjetodavne psihologije. Razvoj etničkog identiteta osnovna je ljudska potreba budući da pruža osjećaj pripadnosti i sigurnosti. Postoje brojna i vrijedna istraživanja razvoja etničkog identiteta i prilagodbe raznih etničkih skupina, no ono što nedostaje u praksi i primjeni jest razumijevanje i pristup multietničkim skupinama, koje su često marginalizirane već unutar vlastitih obitelji.

8. LITERATURA

- Abela, A. M. (2005). Shaping a national identity: Malta in the European union. *International Journal of Sociology*, 35(4), 10-27.
- Aboud, F. E. (1984). Social and cognitive bases of ethnic identity constancy. *The Journal of genetic psychology*, 145(2), 217-229.
- Babić, D. (2004). Stigmatizacija i identitet Roma–pogled» izvana «: slučaj učenika Roma u naselju Kozari Bok. *Migracijske i etničke teme*, 20(4), 315-338.

- Babuna, A. (2000). The Albanians of Kosovo and Macedonia: Ethnic identity superseding religion. *Nationalities papers*, 28(1), 67-92.
- Brown, C. S. (2017). School context influences the ethnic identity development of immigrant children in middle childhood. *Social Development*, 26(4), 797-812.
- Brown, C. S., i Chu, H. (2012). Discrimination, ethnic identity, and academic outcomes of Mexican immigrant children: The importance of school context. *Child development*, 83(5), 1477-1485.
- Chen, C., Greenberger, E., Farruggia, S., Bush, K. i Dong, Q. I. (2003). Beyond parents and peers: The role of important non-parental adults (VIPs) in adolescent development in China and the United States. *Psychology in the Schools*, 40(1), 35-50.
- Čorkalo Biruški, D., i Ajduković, D. (2012). Što određuje međuetničke stavove adolescenata u podijeljenoj zajednici?. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 21(4 (118)), 901-921.
- Čorkalo Biruški, D., Pehar, L., Jelić, M., Pavin Ivanec, T. i Tomašić Humer, J. (2020). Obrazovni izbori i stavovi prema multikulturalizmu i asimilacionizmu većine i manjine u četiri hrvatske višetničke zajednice. *Društvena istraživanja*, 29 (1), 23-47.
- Dimitrova, R., Musso, P., Solcova, I. P., Stefenel, D., Uka, F., Zahaj, S., Tavel, P., Jordanov, V. i Jordanov, E. (2018). Multiple Social Identities in Relation to Self-Esteem of Adolescents in Post-communist Albania, Bulgaria, the Czech Republic, Kosovo, and Romania. U: Lebedeva, N., Dimitrova, R. i Berry, J. (ur.) *Changing values and identities in the post-communist world*. Cham: Springer, str. 225-241.
- Ferdman, B. (1990). Literacy and cultural identity. *Harvard educational review*, 60(2), 181-205.
- French, S. E., Seidman, E., Allen, L., i Aber, J. L. (2006). The development of ethnic identity during adolescence. *Developmental psychology*, 42(1), 1-10.
- Gounaris, B. C. (1993). Defining ethnic identity in hellenic Macedonia. Remarks on: Anastasia Karakasidou, "Politicizing culture: Negating ethnic identity in Greek Macedonia". *Balkan studies*, 34(2), 309-314.
- Guardia, J. R., i Evans, N. J. (2008). Factors influencing the ethnic identity development of Latino fraternity members at a Hispanic serving institution. *Journal of College Student Development*, 49(3), 163-181.

- Gummadam, P., Pittman, L. D. i Ioffe, M. (2016). School belonging, ethnic identity, and psychological adjustment among ethnic minority college students. *The Journal of Experimental Education*, 84(2), 289-306.
- Heršak, E. (2006). O etnosu u prošlosti i sadašnjosti. *Migracijske i etničke teme/Migration and Ethnic Themes*, 5(2-3), 99-112.
- Holcomb-McCoy, C. (2005). Ethnic identity development in early adolescence: Implications and recommendations for middle school counselors. *Professional School Counseling*, 9(2), 120-127.
- Jamil, O. B., Harper, G. W. i Fernandez, M. I. (2009). Sexual and ethnic identity development among gay–bisexual–questioning (GBQ) male ethnic minority adolescents. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 15(3), 203-214.
- Jourdan, A. (2006). The impact of the family environment on the ethnic identity development of multiethnic college students. *Journal of Counseling & Development*, 84(3), 328-340.
- Malešević, S. (1994). Percepcija etničkog identiteta: aplikacija jednog modela. *Migracijske i etničke teme*, 10(1), 31-54.
- Navarrete, V. i Jenkins, S. R. (2011). Cultural homelessness, multiminority status, ethnic identity development, and self esteem. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(6), 791-804.
- Nesdale, D. (2008). Social identity development and children's ethnic attitudes in Australia. U: Quintana, S. M. i McKown, C. (ur.), *Handbook of race, racism, and the developing child*. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, str. 313-338.
- Ontai-Grzebik, L. L. i Raffaelli, M. (2004). Individual and social influences on ethnic identity among Latino young adults. *Journal of Adolescent Research*, 19(5), 559-575.
- Pehar, L., Čorkalo Biruški, D. i Pavin Ivanec, T. (2020). The role of peer, parental, and school norms in predicting adolescents' attitudes and behaviours of majority and different minority ethnic groups in Croatia. *PloS one*, 15(1), 1-27.
- Phinney, J. S. (1989). Stages of ethnic identity development in minority group adolescents. *The Journal of Early Adolescence*, 9(1-2), 34-49.
- Phinney, S. i Alipuria, L. (1987). Ethnic identity in older adolescents from four ethnic groups. *Paper presented at the Biennial Meeting* (pp. 1-15).

- Ponterotto, J. G. i Park-Taylor, J. (2007). Racial and ethnic identity theory, measurement, and research in counseling psychology: Present status and future directions. *Journal of counseling psychology*, 54(3), 282-294.
- Potelj, V. (2009). *Nacionalni identitet i međuetnički odnosi: usporedba zagrebačkih i vukovarskih učenika osnovnih i srednjih škola*. Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Quintana, S. M. (2007). Racial and ethnic identity: Developmental perspectives and research. *Journal of Counseling Psychology*, 54(3), 259-270.
- Quintana, S. M., Castaneda-English, P. i Ybarra, V. C. (1999). Role of perspective-taking abilities and ethnic socialization in development of adolescent ethnic identity. *Journal of research on adolescence*, 9(2), 161-184.
- Rivas-Drake, D., Hughes, D., i Way, N. (2008). A closer look at peer discrimination, ethnic identity, and psychological well-being among urban Chinese American sixth graders. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(1), 12-21.
- Rivas-Drake, D., Hughes, D., i Way, N. (2009). A preliminary analysis of associations among ethnic-racial socialization, ethnic discrimination, and ethnic identity among urban sixth graders. *Journal of Research on Adolescence*, 19(3), 558-584.
- Romero, A. J., Edwards, L. M., Fryberg, S. A. i Orduña, M. (2014). Resilience to discrimination stress across ethnic identity stages of development. *Journal of Applied Social Psychology*, 44(1), 1-11.
- Smith, E. J. (1991). Ethnic identity development: Toward the development of a theory within the context of majority/minority status. *Journal of Counseling & Development*, 70(1), 181-188.
- Tomašić Humer, J., Čorkalo Biruški, D. i Pavin Ivanec, T. (prihvaćen za objavu). Etnički identitet i patriotizam kod adolescenata: uloga dobi, grupnog statusa i socijalnog konteksta. *Društvena istraživanja*.
- Torres, V. (2003). Influences on ethnic identity development of Latino college students in the first two years of college. *Journal of college student development*, 44(4), 532-547.
- Torres, V., i Baxter Magolda, M. B. (2004). Reconstructing Latino identity: The influence of cognitive development on the ethnic identity process of Latino students. *Journal of College Student Development*, 45(3), 333-347.

Vukičević, J. (2015). *Nacionalizam-manjine i nacionalni identitet*. Diplomski rad. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.

Way, N., Santos, C., Niwa, E. Y., i Kim-Gervey, C. (2008). To be or not to be: An exploration of ethnic identity development in context. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 2008(120), 61-79.